

UDK: 225: 236.93: 232.32
Pregledni rad
Pripremljeno: Srpanj1999.

ADVENTNA NADA U NOVOM ZAVJETU

Harold E. Fagal

Harold E. Fagal je profesor Novog zavjeta na sveučilištu Loma Linda. Stekao je dva magisterija (1954. i 1964.) na sveučilištu Andrews, a doktorirao filozofiju (1975) na Fuller Theological Seminaryja u Pasadeni, u Kaliforniji. Među izdanjima je "John and Synoptica Tradition" u *Scripture, Tradition, and Interpretation* (1978) i više članaka u novo revidiranom izdanju *International Standard Bible Encyclopedia*, sv. 3.

SAŽETAK

Adventna nada u Novom zavjetu

Prema Oscaru Cullmannu „*Nada u konačnu pobjedu je i te kako vidljiva zahvaljujući nepokolebljivom čvrstom osvjedočenju da je bitka koja odlučuje o pobjedi već izvojevana.*”¹

Ovo je taj radikalno novi element u eshatologiji Novog zavjeta. Ono što su Židovi očekivali bilo je potpuno stvar budućnosti; ono čemu se crkva nada je još uvijek stvar budućnosti, ali utemeljene na jednom prošlom povijesnom događaju. Kad je Isus došao prvi put kucnuo je odlučujući trenutak u protjecanju vremena. On je danas Gospodar crkve, ali će jednog dana biti priznat za ono što jeste – “Kralj kraljeva i Gospodar gospodara” (Otk 19,16). Ovome se crkva još uvijek nada u radosnom iščekivanju.

Ključne riječi: *Adventna-nada; Novi-zavjet; Židovsko-očekivanje; Kršćansko-nadanje; Događaj-Krista*

1 Oscar Cullmann, *Christ and Time* (London, 1962, popravljeno izdanje; prvo njemačko izdanje 1946), str. 86.

Kad su pisali, novozavjetni pisci su rabili rječnik koji im je bio poznat iz Starog zavjeta, posebno iz grčkog prijevoda hebrejskog Pisma, Septuaginte. Kad su starozavjetni proroci govorili o "danu Gospodnjem", mislili su na vrijeme kad će se Bog umiješati u zbivanja na ovoj zemlji i učiniti kraj ovom sadašnjem zlu dobu i uvesti dugo očekivano doba koje će doći. U to će vrijeme Bog izbaviti svoj narod iz ruku njegovih tlačitelja, izvršiti sud nad onima koji su činili zlo i svom narodu osigurati njegovu pravu domovinu. Od prvog ili drugog stoljeća prije Krista Židovi su svoju eshatološku nadu izražavali pojmovima dvaju doba – ovoga i onoga koje će doći; razdjelnica je bila dan Gospodnji kako su ga opisali neki starozavjetni proroci.

Prva je crkva preuzela ovaj rječnik iz svog židovskog podrijetla, ali to nije učinila bez mijenjanja. Crkva je morala uzeti u obzir da su Židovi odbacili Mesiju, kao i promjene koje su uslijedile ispunjenjem Božjeg plana preko crkve, novog Božjeg Izraela. S obzirom na činjenicu da su obećanja bila dana starom Izraelu i da su se trebala ispuniti na njemu, a da je Izrael raskinuo svoj Savez s Bogom, bilo je potrebno da Bog podigne nov narod koji će se s Njim povezati novim Savezom. Zato je crkva reinterpreterala eshatologiju Starog zavjeta, budući da je ova bila povezana s ispunjenjem u židovskoj naciji kao Božjim narodom, shvaćajući je u širem smislu. Crkva je vidjela Gospodnji dan, ne kao vrijeme kad će židovska nacija biti izbavljena od tlačenja i dobiti pripadajuću vlast nad svojim područjem, već kao vrijeme kad će novi Božji Izrael, okupljen iz svih naroda svijeta, vidjeti ostvarenje svojih nada u Isusovu povratku na ovu zemlju. To će biti početak slavnog budućeg doba u Božjem kraljevstvu, o kojem su proroci pisali.

Kad se crkva osvrnula na događaje koji su se nedavno zbili u životu i službi Isusa iz Nazareta, shvatila je da se dogodilo nešto odlučujuće. Bog je zakoračio u povijest u osobi svog Sina. Svanulo je mesijansko doba. U znacima i silnim čudesima koja je Isus vršio, ljudi su vidjeli očitovanje onih sila za koje su bili uvjereni da pripadaju budućem dobu. Liječio je bolesne, istjerivao demone i čak podizao mrtve - i sve to prije nego što je došlo vrijeme kraja. Ovo je značilo da je u određenom smislu dan Gospodnji već došao, unatoč činjenici da je dan konačnog ostvarenja još uvijek bio budućnost. Isus će ponovo doći da uspostavi Božju vladavinu nad narodima, i to će biti početak slavnog budućeg doba. Prva je crkva živjela u napetosti između "već" i "ne još". Sadašnje zlo doba grijeha nastavljeno je onako kao što je bilo otkad je grijeh ušao u svijet, ali se u Isusovom dolasku na ovaj svijet ostvarilo odlučujuće Božje djelo, koje će uskoro dovesti do ostvarenja svih nada u slavnom dobu koje će doći.

Ova nada u buduće ostvarenje bila je povezana s Isusovim obećanjem da će se na kraju vremena vratiti na ovu Zemlju. U iskazivanju ove nade novozavjetni pisci su se služili različitim izrazima. Na um nam posebno dolaze četiri grčke riječi. Prva je *erchesthai*, "doći", uobičajena riječ koja se rabila kad se govorilo o Isusovom povratku u tekstovima kao što su Matej 24,30.42-44; 25,31; Luka 12,45; 15,5.6; 19,23. Druga je *epiphanea*, "javljanje", "prisutnost", koju nalazimo u 2. Solunjanima 2,8 i pet puta u pastoralnim poslanicama (1 Tim 6,14; 2 Tim 1,10; 4,1.8; Titu 2,13). Treća je riječ *apokalupsis* (i glagol *apokaluptein*), "otkrivenje", "razotkrivanje", a nalazimo je u tekstovima koji govore o Kristovom drugom adventu kao što su Luka 17,30 i 1. Petrova 1,13. Četvrta i posebno značajna riječ uzeta za Kristov dolazak u mesijanskoj slavi je *parousia*, koja znači "prisutnost", ali je u svjetovnom grčkom jeziku uzimana i za dolazak ili kasniji posjet kralja i imperatora. U Novom zavjetu nije nikad upotrijebljena za prvi Isusov dolazak, ali je petnaestak do dvadesetak puta uzeta za drugi "dolazak" (Mt 24,3.27.37.39; 1. Kor 15,23; 1 Sol 2,19; 3,13; 4,15; 5,23; 2 Sol 2,1.8.9; Jak 5,7.8; 2 Pt 1,16; 3,4.12; 1 Iv 2,28). Osim ovih riječi spomenut je "dan Gospodnji" (Dj

2,20; 1 Kor 1,8; 5,5; 2 Kor 1,14; Fil 1,6.10; 2,16; 1 Sol 5,2; 2 Sol 2,2; 2 Pt 3,10.12) i srodni izrazi kao što su “dan suda” (Mt 10,15; 11,22.24; 12,36; 2 Pt 2,9; 1 Iv 4,17; Jd 6) i “taj dan” (Mt 7,22; Lk 10,12; 21,34; 2 Sol 1,10; 2 Tim 1,12; 4,8).

Frazu “drugi dolazak” ne nalazimo u Novom zavjetu. Brojni pridjev “drugi”, međutim, nalazimo u Hebrejima 9,28 gdje je riječ o Kristovom dolasku u sili i velikoj slavi (“...i drugi će se put... ukazati” – DF). Premda ni Isus ni prva crkva nisu rabili ovaj izraz, istina je da je vjerovanje u drugi Isusov dolazak prožimalo misli Isusa i prve crkve. U ovom poglavlju istražiti ćemo novozavjetnu eshatološku nadu kako je nalazimo u različitim dijelovima Novog zavjeta, posebno u sinoptcima, Ivanovim spisima, Djelima i općim poslanicama te Pavlovim pismima.

Sinoptička evanđelja

Isusova eshatologija, kako je bilježe sinoptička Evanđelja, u velikoj je mjeri povezana s Božjim kraljevstvom, koje je, prema sinoptcima, bila središnja tema Isusova učenja. Marko kaže: “Pošto je Ivan bio zatvoren, dođe Isus u Galileju. Tu je propovijedao Radosnu vijest Božju. Govorio je: ‘Tspunilo se vrijeme, blizu je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte Radosnu vijest!’” (Mk 1,14.15) Bila je to ista vijest koju je propovijedao Njegov preteča, Ivan Krstitelj, jer je njegova vijest o pokajanju bila zasnovana na činjenici da “je blizu kraljevstvo nebesko” (Mt 3,2).

Ova se tema uvijek iznova javlja u Isusovom učenju. Marko 4 i Matej 13 su paralelna poglavlja koja sadrže niz Isusovih najpoznatijih i najljepših prisposoda, a od njih saznajemo da je Isus svoje prisposode često počinjao riječima: “Kraljevstvo je Božje slično...” (Matej umjesto “Božje” stavlja “nebesko.”) Marko zapisuje prisposodu o gorušičnom sjemenu ovim riječima. “Govorio je dalje: ‘S čime ćemo usporediti kraljevstvo Božje? Kojom li ga usporedbom prikazati? S njim je kao s gorušičnim zrnom koje je manje od svakog sjemena kad se sije u zemlju; ali kad je posijano, uzraste te bude veće od svakog povrća. Pusti velike grane, tako da se pod njegovom sjenom ptice nebeske mogu gnijezditi.’” (Mk 4,30-32) Isus ovu priču nije ispričao da bi zabavio slušatelje, već da ih nešto nauči o Božjem kraljevstvu. Isto važi i za ostale prisposode u ovim poglavljima. Ne samo što je Božje kraljevstvo važna tema u Njegovom naučavanju, već je bitna za razumijevanje Njegove eshatologije. Što je Isus podrazumijevao pod Božjim kraljevstvom i u kakvom je odnosu ovo razumijevanje bilo prema parusiji?¹

Ovaj je izraz bio tako intenzivno proučavan u prošlom stoljeću da je A. M. Hunter 1951. govorio o “otkriću pravog značenja Božjeg kraljevstva”.² Nema sumnje da je držao na umu sve veću suglasnost stručnjaka za Novi zavjet da postoji sadašnji i budući vid ovog Isusovog učenja. Međutim, pravi odnos između ova dva vida još je uvijek predmet znanstvene debate. Ovdje je na mjestu kratak pregled ove debate.

“Staro liberalno” gledište³ bilo je da se sve što je eshatološko u Isusovom učenju u Novom zavjetu treba ukloniti, kao što bismo uklonili vanjsku ljusku, da bismo došli do jezgre Isusove vijesti koja ima veze s Božjim očinstvom, vrijednošću ljudske duše i etikom ljubavi. No ubrzo se ustanovilo da je ovo neeshatološko tumačenje Isusa dovelo do Njegova uklanjanja iz okvira onog vremena i moderniziranja Njega i Njegove vijesti. Johannes Weiss se usprotivio ovom gledištu pa je krenuo novim pravcem u tumačenju Isusove vijesti o kraljevstvu, ne uklanjajući ono što je eshatološko i apokaliptičko, već tumačeći je u okviru židovske apokaliptičnosti prvog stoljeća.⁴ Albert Schweitzer upotrijebio je isti pristup u posljednjem dijelu svoje knjige *The Quest of the*

Historical Jesus, u kojoj je razradio svoje mišljenje o Isusu. Schweitzer je Isusa smatrao židovskim apokaliptikom i razumio da se bitan element u Njegovoj vijesti odnosio na kraljevstvo koje je po Njegovu mišljenju bilo tako blizu da će se ostvariti za Njegova života. Time je Njegovu vijest učinio isključivo eshatološkom. Zbog toga je Schweitzerovo tumačenje Isusova učenja o kraljevstvu nazvano dosljedno eshatološkim. No takvo tumačenje ograničava svaku primjenu Isusove vijesti na prvo stoljeće, pa je čak i Schweitzera navelo na pesimistički zaključak: "Povijesna spoznaja o Isusovoj osobi i životu neće biti od koristi, već će možda biti čak uvreda za religiju... Kao konkretna povijesna osoba Isus ostaje našem vremenu stranac."⁵

C. H. Dodd je nepovoljno reagirao na Schweitzerova gledišta i uveo koncept eshatologije koji je nazvan realiziranom eshatologijom. Isusovu objavu da "je blizu kraljevstvo nebesko" (Mt 4,17) vidio je kao sinonim tekstu: "znači da je došlo k vama kraljevstvo Božje" u Mateju 12,28. Kraljevstvo je došlo; ovaj je odlučni trenutak bio prisutan u Isusovoj službi. Ono nije nešto buduće već sadašnje – nešto što je već ostvareno. Srž Isusova učenja bila je da je "konačno, Božje kraljevstvo, došlo u povijesno vrijeme... Konačno, to 'potpuno drugo', stupilo je u vrijeme i prostor... 'Dan Sina Čovječjeg' predstavlja ovaj veličanstveni čin. Onoliko koliko je to moguće u povijesti, on je uklopljen u povijesnu krizu koju je izazvao Isusov dolazak."⁶

Tamo gdje je Dodd vidio eshatologiju kao nešto što se već ostvarilo, drugi su vidjeli nešto što se tek treba ostvariti. R. H. Fuller vjeruje da je kraljevstvo stvarno blizu, ali još nije ostvareno. "Kraljevstvo Božje još nije došlo, ali je blizu, tako blizu da već unaprijed djeluje... 'Realizirana eshatologija' tvrdi da se odlučujući događaj već zbilo. Ovdje izloženo gledište, s druge strane nastoji dati pun, premda ne pretjeran naglasak na ono što se već događa u Isusovoj službi, ali istodobno ovaj odlučni događaj stavlja u budućnost."⁷ Ovo je gledište nazvano futurističkom eshatologijom.

Kao odgovor na ovu trajnu debatu, George Eldon Ladd ukazuje na to da je "najvažniji čimbenik u čitavoj studiji polazište i temeljna definicija Kraljevstva."⁸ Pitanje za nas je: Što je Isus naučavao (prema sinoptičkim Evanđeljima) o Božjem kraljevstvu, ideji koja je inače bila srž Njegove vijesti? Je li govorio o nečemu što je stvar sadašnjosti ili budućnosti? Treba li Njegovo učenje tumačiti u svjetlosti židovske apokaliptike prvog stoljeća pa u tom slučaju nema nikakvog značaja za suvremenog čovjeka? Treba li ga tumačiti kao nešto što u potpunosti pripada budućnosti, što bi značilo kad je Isus spomenuo "kraljevstvo Božje" to je bilo nešto što se još nije ostvarilo? Ili se ono odnosi i na sadašnjost i na budućnost?

U svakom jeziku neke riječi imaju više od jednog značenja. Općenito govoreći ovo nam ne stvara teškoće, jer namjeravano značenje možemo zaključiti iz konteksta u kojem je riječ upotrijebljena. U Novom zavjetu grčka riječ za kraljevstvo (*basileia*) ima više od jednog značenja. Ona se može odnositi na područje nad kojim kralj vlada ili na vladavinu nekog kralja. Zapravo, kad istražimo kako su je koristili sinoptici, otkrit ćemo da je uzimana na najmanje tri različita načina. Prvo, uzeta je kao buduće apokaliptičko kraljevstvo koje će biti uspostavljeno na kraju ovog sadašnjeg zlog doba. Ovdje se "kraljevstvo Božje" razumije kao "doba koje će doći" (Mk 9,47; 10,23-25; 14,25; Mt 8,11; Lk 13,28). Drugo, "kraljevstvo" je nešto što je već prisutno među ljudima – nešto što se treba sada primiti (Mk 10,15), što treba sada tražiti (Mt 6,33; Lk 12,31), sila koja već djeluje u svijetu (Mt 11,12; 12,28), nešto što je sada u ljudima ili među njima (Lk 17,21) i nešto u što ljudi sad ulaze (Mt 11,11; Lk 16,15; Mt 21,31; 23,13). Treća uporaba "kraljevstva" odražava apstraktno značenje riječi *basileia*, vladavinu

nekeg kralja. U Ivan 18,36 ova je riječ prevedena s “kraljevstvo”, kao i u Luka 19,12; 23,42. No u Lk 19,15 prevedena je s “kraljevsko dostojanstvo”.

Na što je Isus mislio kad je svojim slušateljima objavio: “Blizu je kraljevstvo Božje” (Mk 1,15)? Teško je vjerovati da je na umu imao samo neki daleki događaj, kraljevstvo slave koje nije uspostavljeno za života onih koji su čuli kako propovijeda, pa još ni danas. Vjerojatnije je da se nešto događalo pred očima oni koji su živjeli kad je On živio na Zemlji, što Mu je omogućilo da kaže: “Blizu je kraljevstvo Božje.” Božje spasiteljska suverenost bila je vidljivo na djelu u znacima i silnim čudima koja je Isus činio tijekom svoje zemaljske službe. Može se reći da su se sile, za koje se vjerovalo da će djelovati samo u budućem dobu – sila koja liječi bolesne, istjeruje demone, čisti gubave i čak podiže mrtve – upravo u to vrijeme već pokazale u novom poretku nikad ranije viđenom. Budućnost je iznenada prodrila u sadašnjost. Ono što su ljudi očekivali u budućem mesijanskom kraljevstvu, sada su vidjeli u Isusovoj osobi i djelu. Vladao je osjećaj da je buduće doba ostvarenja već počelo jer sile, koje su se trebale očitovati u budućem kraljevstvu slave, počele su djelovati usred ovog sadašnjeg zlog doba.

Kad se sedamdeset učenika vratilo s misije na koju ih je Isus poslao i kad su izvijestili što su učinili u Isusovo ime, da su im se čak i demoni pokoravali, Isus je rekao: “Gledao sam sotonu gdje pade kao munja s neba!” (Lk 10,18) Bio je to dokaz da je sotonska moć nad ljudima skršena Božjom silom, očitovanom ne samo u Isusovoj službi, već i u djelu koje je povjerio učenicima. Isus je ušao u Sotonino kraljevstvo i oslobodio mnoge koji su bili u vlasti zloga. Svijet više nikad neće biti isti jer je Isus došao i sa sobom donio očitovanje sila budućeg doba. Sotona je postao pobijeđeni neprijatelj, poražen u samome svijetu nad kojim je tako dugo vladao.

Neki koji su bili svjedoci Isusova čuda iscjeljenja čovjeka opsjednutog demonom (Mt 12,22 i dalje), vidjeli su to kao dokaz da je On očekivani Mesija, sin Davidov. Drugi, kao što su to bili mnogi farizeji, pokušali su obezvrijediti čudo, govoreći da ga je Isus učinio snagom Belzebula, poglavice zlih duhova. Isus je ukazao na pogrešnost njihovog rasuđivanja time što je rekao da bi sotonskom demonu bilo nemoguće izbaciti samog Sotonu, poglavicu demona. A onda je dodao: “Ako li ja uz pomoć Duha Božjeg izgonim duhove, znači da je došlo k vama kraljevstvo Božje.” (r. 28) Kad je skršio moć zla i istjerao sotonske demone, Isus je na djelu pokazao Božju spasiteljsku suverenost. Na to je mislio kad je rekao da je “došlo k vama kraljevstvo Božje”. Sotonina je moć bila skršena, i bit će samo pitanje vremena dok i njemu neće doći kraj. Zbog toga je Kristovim sljedbenicima zajamčena pobjeda nad neprijateljem, ne samo kad Isus dođe po drugi put, već i sada dok čekamo taj veliki dan.

Objašnjavajući svojim učenicima prisporobu o sijaču, Isus je rekao: “Vama je saopćena tajna – kraljevstvo Božje, a svima ostalima prispijeva uopće u usporedbama.” (Mk 4,11) Riječ “tajna” (*mustērion*) ne odnosi se na nešto neobjašnjivo, već nešto što je skriveno od razumijevanja ljudi u prošlim vremenima, ali je sada poznato.⁹ Tajna kraljevstva o kojem je Isus govorio odnosila se na nešto što prije Isusova dolaska ljudi nisu razumjeli; no sada je njegovo značenje postalo jasno zahvaljujući potpunijem otkrivenju koje je došlo Isusovim životom i službom. Tajna kraljevstva je razumijevanje da je kraljevstvo Božje isprva bilo mali upad u ovaj svijet. U Isusu su se sile budućeg doba trebale očitovati prije vremena kraja. Isus je ušao u kraljevstvo Sotone i ostavio ga kao poraženog neprijatelja. Premda je konačna pobjeda osigurana, bitka nije završila. Sa Sotonom će još trebati voditi mnoge čarke. Kršćanin ne mora

čekati samo konačnu pobjedu; plodove te pobjede, zahvaljujući Kristu, može već sada uživati u osobnom životu.

Isusova eshatologija, povezana s Njegovom uporabom fraze “kraljevstvo Božje”, sadrži elemente ostvarene i buduće eshatologije. U određenom smislu kraljevstvo je “ostvareno” sada kad ga vjernik traži, ulazi u njega, nalazi kao nešto što je u njemu samome. Kraljevstvo je uistinu “blizu” (Mk 1,15). No postoji i budući vid – onaj “još ne” – koji čeka eshaton i parusiju. Ovom budućem vidu posvetit ćemo sada pozornost.

U sinoptičkim Evanđeljima riječ *parousia* nalazimo samo u Mateju. Njena četiri spomena nalazimo u izlaganju na Maslinskoj gori (Mt 24,3,27,37,39). Ako uzmemo u obzir da je Isus govorio aramejski, a evanđelisti su pisali na grčkom, jasno je da ne možemo čvrsto graditi na toj grčkoj riječi stavljenoj u Isusova usta. Premda se riječ *parousia* ne ponavlja često, činjenica je da, bez obzira na upotrijebljenu riječ, sinoptici pokazuju kako je, bar od vremena Njegova posjeta Cezareji Filipovoj, Isusovo razmišljanje bilo prožeto idejama o Njegovom drugom dolasku.

Kad je u Novom zavjetu upotrijebljena riječ *parousia*, ona je tehnički izraz za drugi Isusov dolazak. Nakon što je prorekao svoju smrt i uskrsnuće koje će slijediti (Mk 8,31 i dalje), Isus je rekao: “Tko se postidi mene i mojih riječi pred ovim preljubotvornim i grešnim naraštajem, toga će se i Sin Čovječji postidjeti kad dođe u slavi svoga Oca sa svetim anđelima.” (r. 38) Zatim slijedi izvještaj o Preobraženju, tom minijaturnom prikazu onoga što će se dogoditi pri drugom dolasku. Isus se na gori preobrazio, kroz Njegovu ljudskost zasjala je božanska narav; vidjeli su ga kako razgovara s Mojsijem (predstavnikom onih koji će umrijeti, ali će prigodom drugog dolaska uskrsnuti od mrtvih) i Ilijom (predstavnikom onih koji će biti uzeti na nebo a da nisu iskusili smrti). I opet, prisposobu o minama (Lk 19,11-27) ispričao je s obzirom na pogrešno razumijevanje mesijanskog kraljevstva kod učenika i Židova općenito. Očito je “kraljevska groznica” učenika dostigla vrhunac pa su očekivali “da će se odmah pojaviti kraljevstvo Božje” (r. 11), možda čak na predstojećoj proslavi Pashe u Jeruzalemu. U nekom “čovjeku ugledna roda”, koji je otišao u daleku zemlju da primi kraljevsko dostojanstvo, da bi se zatim vratio, Isus je prikazao vlastitu misiju. Upozorenje: “Trgujte time dok se ja vratim” (r. 13) pokazuje da je slično tom ugledniku, koji je očekivao da bude odsutan neodređeno vrijeme, Isus također očekivao neko razdoblje koje će proći prije Njegova povratka. U ovoj prisposobi je parusija samo nagoviještena, ali ne i objašnjena.

Kad se Isus pojavio pred Kajfom, velikim svećenikom, da odgovara na otužbu židovskih vlasti, ovaj Ga je upitao: “Jesi li ti Mesija, sin Preslavnoga?” Isus je odgovorio: “Jesam... i vi ćete vidjeti Sina Čovječjega gdje sjedi s desnu Svemogućega i gdje dolazi na oblacima nebeskim.” (Mk 14,61.62) Ovdje je naglašeno Isusovo buduće ustoličenje zdesna Bogu, ali je prisutna i ideja parusije. U svom tugovanju nad Jeruzalemom Isus je zaključio: “Jer vam kažem, sigurno me od sada više nećete vidjeti dok ne reknete: ‘Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje!’” (Mt 23,39) Isus je po posljednji put izišao iz hrama i Njegovim odlaskom otišao je i Bog kako su na to proroci unaprijed upozoravali (Jr 12,7; Ez 8,6). Kjiževnici i farizeji kojima se obraćao vidjet će Ga ponovno samo prigodom parusije (usp. Otk 1,7). To će biti vrijeme kad će “proplakati sva plemena na zemlji i vidjet će Sina Čovječjega gdje dolazi na oblacima nebeskim s velikom moći i slavom” (Mt 24,30).

Najdetaljniju i najobimniju raspravu o parusiji u sinoptcima nalazimo u Isusovom izlaganju na Maslinskoj gori (Mk 13; Mt 24 i 25; Lk 21). Ovdje Matej koristi riječ *parousia* u njezinom novo-

zavjetnom tehničkom smislu drugog dolaska. U odgovoru na Isusovu izjavu o vremenu kad neće ostati ni kamen na kamenu hrama (Mt 24,2), učenici su Ga upitali: "Kaži nam kad će to biti i koji je znak tvoga dolaska /*parousia*/ i svršetka svijeta?" (r. 3) Dok su učenici svoje pitanje postavili na osnovi svog razumijevanja uspostave Božjeg kraljevstva, za koju su vjerovali da je tako blizu kao nadolazeća Pasha, Isus je odgovorio stapanjem događaja povezanih s krajem jeruzalemskog hrama i s krajem svijeta prigodom parusije. Čini se da se redci 4-14 u Mateju 24 u prvom redu odnose na razorenje Jeruzalema, dok se redak 21 odnosi isključivo na događaje koji će se odigrati prije parusije.¹⁰

Isus je rekao da će Njegovu dolasku prethoditi dvije velike nevolje (rr. 21.22) koje će se skratiti radi izabranih, i prijevara lažnih krista i lažnih proroka koji će "činiti tolike čudesne znakove da bi zaveli, kad bi bilo moguće, i same izabranike" (r. 24). A onda, kako bi svoje prave učenike sačuvao da ne budu prevareni ovim velikim prijevarama, Isus je jasno opisao kako će izgledati Njegova parusija: "Jer će dolazak /*parousia*/ Sina Čovječjega biti sličan munji što sijeve na istoku i rasvijetli sve do zapada." (r. 27) U Njegovu dolasku neće biti ništa tajnoga. Prethodit će mu znaci na Suncu, Mjesecu i zvijezdama (r.29) koje je opisao kao potresanje nebeski sila, a "tada će se pojaviti znak Sina Čovječjega na nebu. I tada će proplakati sva plemena zemlje. I ugledat će Sina Čovječjega gdje dolazi na oblacima nebeskim s velikom moći i slavom." (r. 30 – DF) To će biti trenutak kad će Božji izabranici uskrsnuti, jer će "poslati anđele svoje s glasnom trubom da skupe izabranike njegove od četiri vjetera, od jednoga kraja nebesa do drugoga" (r. 31).

U prisposobi o smokvi (rr. 32-35) Isus je istaknuo potrebu za poznavanjem blizine parusije. Kao što se dolazak ljeta prepoznaje po izbijanju lišća na granama smokve, tako i čovjek može po upravo navedenim znakovima znati kad se parusija približila. U biti "ovaj naraštaj /naraštaj koji vidi posljednji od ovih znakova/ neće proći dok se sve to ne zbude" (r. 34). Neće više biti produžena vremena između ispunjenja znakova i događaja koje najavljuju. Premda je moguće znati kad je blizu, točno vrijeme parusije zna samo Otac (r. 36). Prilike koje su vladale među ljudima u Noino vrijeme s obzirom na jedenje, pijenje, ženidbu i udaju, ponovit će se u dane koji prethode parusiji Sina Čovječjega (rr. 37-39). Nebriga o onome što se treba dogoditi dovest će do potpune nepripremljenosti i izopačivanja onoga što je u normalnim okolnostima ispravno, ali kad se time pretjera, vodi u zlo.

Kad dođe do parusije, doći će i do velikog razdvajanja. "Tada će se od dvojice što budu na polju, jedan uzeti, a drugi ostaviti. A od dviju žena, što budu mljele mlinom, jedna će se uzeti, a druga ostaviti." (rr. 40.41) Ovdje Isus prikazuje "uzimanje" (na grčkome srednji rod) svojih prigodom parusije i "odbijanja" onih koji nisu Njegovi. Ovo je veliko razdvajanje opisano u opisu velikog suda kojim završava izlaganje u Mateju 25,31-46. Tu nalazimo sliku pastira koji razdvaja ovce od jaraca. Ono će se ostvariti "kad Sin Čovječji dođe sa svojim sjajem u pratnji svih anđela" (r. 31). Oni koji se nalaze zdesna Kralju primit će u posjed kraljevstvo koje im je bilo pripravljeno od postanka svijeta, dok će onima s lijeva reći: "Idite od mene, prokleti, u oganj vječni što je pripremljen đavlu i anđelima njegovim!" (r. 41) Prijelomnica od koje će ovisiti presuda bit će odnos što su ga ljudi pokazali prema Kristu u osobi onih u fizičkoj i duhovnoj potrebi: "...koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće" (r. 40; usp. r. 45). Razdvajanje koje slijedi je vječno, jer će zli "otići u muku vječnu, a pravednici u život vječni" (r. 46). Isti je prizor Isus opisao u jednom ranijem izlaganju, prikazom čovjeka u polju i žene uz mlin, koji će biti uzeti, dok će drugi ostati (Mt

24,40.41). Ovome slijedi upozorenje da budu budni, jer će parusija za nemarne i nepripremljene doći iznenada kao što lopov dolazi noću. "Zato i vi budite pripravn, jer će Sin Čovječji doći u čas kad se ne nadate." (r. 44)

Pouka o potrebi za budnošću prikazana je i prisposobom o deset djevica. Mudre su bile dovoljno marne da se pripreme, iako je dolazak mladoženje bio odgođen. Lude su suviše dugo čekale da izvrše potrebne pripreme. Kad se čuo povik: "Zaručnik dolazi! Izidite mu u susret!" (Mt 25,6), lude su od mudrih pokušale posuditi ulje za svoje svjetiljke, ali je bilo prekasno. Dok su otišle kupiti ulja vrata su se zatvorila, i kad su se vratile nisu mogle ući. Na njihovo kucanje stigao je odgovor: "Ne poznajem vas." (r. 12) Prisposoba završava upozorenjem: "Dakle: bdijte, jer ne znate ni dana ni časa!" (r. 13)

Kao što smo vidjeli, eshatologija sinoptika je tijesno povezana s Isusovim naviještanjem Božjeg kraljevstva. Pozadina mu je židovska antiteza o dva doba – ovoga i onog koje će doći – kao i starozavjetni koncept dana Gospodnjeg koji će donijeti kraj sadašnjem zlom dobu i uvesti slavnu budućnost. Ovaj način gledanja na vrijeme nalazimo svuda u sinopticima, premda nije uvijek tako izražen. Međutim, u okvir ovog vodoravnog dualizma sadašnjosti i budućnosti unesen je novi element. Božje kraljevstvo što ga je Isus navješćivao nije bilo samo buduća nada već i sadašnja stvarnost. Iz Isusova raspravljanja s učenicima nakon Njegova razgovora s bogatim mladim knezom, jasno je da je vječni život život u budućem kraljevstvu Božjem (Mk 10,17-31). No isto je tako iz Isusova učenja u drugim prigodama jasno da je kraljevstvo bilo prisutno u svijetu zahvaljujući Njegovoj osobi i službi. U sinoptičkim Evanđeljima prisutna je napetost između "već" i "još ne" vida tog kraljevstva. U svojim prisposobama Isus je isticao "već", a u svom izlaganju na Maslinskoj gori "još ne". Oni koji su se osobno sreli s Isusom i odgovorili vjerom u Njega, već su ušli u kraljevstvo, ali su se isto tako trebali pripremati da uđu u buduće kraljevstvo prigodom Njegove parusije.

Ivanova literatura

Kad od sinoptika prijedemo na Ivanove spise, posebno na četvrto evanđelje, primijetit ćemo da su za izražavanje eshatoloških koncepata uzeti drugi izrazi. Tamo gdje je sinoptički Isus govorio o kraljevstvu Božjem, Ivanov Krist govori o vječnom životu. Fraza "kraljevstvo Božje" samo je dvaput upotrijebljena u četvrtom Evanđelju (pogl. 3,3.5), oba puta u okviru Isusovog razgovora s Nikodemom o novorođenju. No središnja poruka u Ivanu vezana je uz vječni život što ga Krist sada nudi ljudima. Dolazak Sin Čovječjeg na oblacima nebeskim, tako istaknut u sinopticima, posebice u Mateju, ne nalazimo u četvrtom Evanđelju. Ivan nije zapisao izlaganje na Maslinskoj gori, ali je zapisao Isusovo izlaganje u gornjoj sobi (pogl. 13-17), s isticanjem dolaska Parakleta kao Kristovog predstavnika, a to izlaganje ne nalazimo kod sinoptika. Time ne mislimo reći da u Ivanovim spisima nema tekstova o drugom dolasku jer je Ivan jedini od evanđelista zapisao Kristovo obećanje učenicima u vezi s Njegovim drugim dolaskom (Iv 14,1-3); međutim, eshatološki naglasak u Ivanu je drukčiji nego što smo to vidjeli kod sinoptika.

Jedna od Ivanovih karakterističnih riječi koje je upotrijebio na početku svog prologa je "život": "U njoj bijaše Život i Život bijaše svjetlo ljudima." (Iv 1,4) Time je život povezo s Kristom. Ivan upotrebljava ovu riječ na samom početku svog Evanđelja kako bi pripremio put za razvoj misli da je Krist u život kršćanina unio novu *kvalitetu*. U svom Evanđelju trideset i šest puta

koristi riječ "život", trinaest puta u 1. Ivanovoj i petnaest puta u Otkrivenju. Za njega ona se karakteristično odnosi na vječni život, Božji dar ljudima po Kristu. Pridjev "vječan" (*aiōinos*) što ga uvijek vezuje uz riječ "život", doslovce znači "odnosi se na neko doba". Doba na koje se odnosi je ono koje će doći, pa "vječni život" postaje eshatološki pojam u značenju "život koji odgovara budućem dobu".¹¹

Međutim, Ivan ovaj izraz uzima ne samo da opiše vječno trajanje vremena koje će doći, već i zato da opiše kakvoću života koji kršćanin već sada može uživati. Leon Morris opisuje Ivanovo razumijevanje ovim riječima: "Ovdje je prisutan pojam vremena. Vječnom životu neće biti kraja. No tu imamo i nešto drugo, nešto mnogo značajnije. Kod vječnog života nije važna njegova količina već kakvoća."¹² Westcott kaže: "Ne radi se o beskrajnom trajanju života u vremenu, već životu u kojemu vrijeme nije mjerljivo."¹³ U svom razgovoru s Nikodemom Isus je spomenuo podizanje Sina čovječjeg; rekao je da će posljedica biti "da svatko tko vjeruje u njega ima život vječni" (Iv 3,15). Vječni život imamo već sada jer smo nanovo rođeni (r. 3). U frazi "ima život vječni" (r. 15) glagol je u sadašnjem vremenu i podrazumijeva snagu stalnog djelovanja u sadašnje vrijeme. Mogla bi se prevesti i kao "ima stalno vječni život". Isto možemo reći i za redak 36: "Tko vjeruje u Sina, ima [nastavlja imati] život vječni." Ova je misao obrađena u poglavlju 5,24: "Tko sluša moju riječ i vjeruje onomu koji me posla, ima vječni život. On ne dolazi na sud, već je prešao iz smrti u život." Vjernik koji se duhovno sjedinio sa svojim Gospodinom već je doživio eshatološki događaj prijelaza iz smrti u život. On je sudionik kvalitete života koji pripada Gospodinu, ne samo u budućem, već i u ovom životu. Ovim nije ukinuta nada u buduće uskrsnuće, jer već u sljedećem retku Isus govori o ovom događaju: "Zaista, zaista, kažem vam, dolazi čas, i već je tu, kada će mrtvaci slušati glas Sina Božjega, i koji ga budu poslušali, živjet će." (r. 25) Ono što "dolazi" je buduće uskrsnuće (vidi i r. 21), ali fraza "i već je tu" se može odnositi samo na sadašnji prijelaz "iz smrti u život" o kome je Isus upravo govorio. Ovakav preobražaj života, u kojem duhovno mrtav u grijehu oživljuje u Kristu, može se opisati ne samo kao "novorođenje", već i kao sudjelovanje u kakvoći života što ga Krist sada omogućuje. Eshatološka nada budućnosti ušla je u sadašnjost u "vječnom životu" koji već danas posjeduju oni koji pripadaju Kristu.

Premda je ovaj koncept izražen različitim pojmovima, sličan je u mnogo čemu konceptu Božjeg kraljevstva što ga nalazimo kod sinoptika. Ono što se smatralo da je rezervirano za buduće doba, ušlo je u sadašnjost i nešto je što se već sada može uživati. U određenom smislu budućnost je postala sadašnjost. No to nije sve jer ima nešto što još dolazi. Kod sinoptika je to parusija Sina Čovječjeg koji će doći na oblacima nebeskim; u Ivanu to je Isusov dolazak da svoj narod povede u Očev dom, u kojem im je pripremio mjesto (pogl. 14,1-3). Stoga u Ivanu imamo elemente ostvarenje kao i buduće eshatologije, jednako kao kod sinoptika. O odnosima njih dvoje u Ivanu C. F. D. Moule kaže: "Jedina 'ostvarena eshatologija' u četvrtom Evanđelju je ona na individualnoj razini; a takva vrst 'ostvarene eshatologije' nikako ne može *nadomjestiti* 'buduću eshatologiju', već je samo njezin sudionik."¹⁴

Ideja Isusovog drugog dolaska prisutna je u oprostajnim Isusovim riječima što ih je uputio svojim učenicima neposredno pred raspeće (Iv 13,31-16,33). Svoj je odlazak najavio riječima: "Sinci moji, još sam malo s vama. Tražit ćete me, ali kako već Židovima rekoh, i vama sada kažem: Kamo ja idem, vi ne možete doći." (pogl. 13,33). A Petar je upitao: "Gospodine, kamo ideš?" Isus mu je dogovorio: "Kamo ja idem, ti me sada ne možeš slijediti, ali ćeš me poslije slijediti." (r. 36)

Zatim je tješio svoje učenike obećanjem o ponovnom dolasku: "Neka se ne uznemiruje vaše srce! Vjerujte u Boga i u me vjerujte! U kući Oca moga ima mnogo stanova. Kad ne bi bilo tako, zar bih vam rekao: 'Idem da vam pripravim mjesto!' Kad odem te vam pripravim mjesto, vratit ću se da vas uzmem k sebi i da vi budete gdje sam ja." (pogl. 14,1-3) I ponovo u retku 18 kaže: "Neću vas ostaviti siročad. Vratit ću se k vama." (usp. r. 28; pogl. 16,16) Ovaj Kristov povratak dvaput se spominje u Ivanovim poslanicama. U prvom tekstu Ivan uzima riječ *parousia* u novozavjetnom tehničkom smislu drugog dolaska: "A sada, dječice, ostanite u njemu da budemo puni pouzdanja kad se pojavi te se ne postidimo pred njim o njegovu dolasku." (1 Iv 2,28 – DF) U drugom tekstu uzima riječ "pokaže": "Ljubljeni, sad smo djeca Božja, i još se ne pokaza što ćemo biti. Znamo da kad se /On/ pokaže /*phaneroō*/, bit ćemo mu slični, jer ćemo ga vidjeti kao što jest." (pogl. 3,2 – ŠA; u nekim drugim našim prijevodima "očitovati") Drugi eshatološki izrazi kojima se Ivan služi su: "u taj dan" (Iv 14,20; 16,23.26) i "u posljednji dan" (pogl. 6,39.40.44.54; 11,24; 12,48). I opet vidimo sjedinjenje oba vida kršćanskog života koji obuhvaćaju sadašnje posjedovanje vječnog života i buduću nadu uskrsnulog života u dobu koje će doći, "u posljednji dan".

Knjiga Otkrivenje napisana je rječnikom sličnim onome što ga nalazimo u židovskoj apokaliptičkoj literaturi. U njoj su opisani događaji koji vode eshatonu. U nekoliko proročanstava otkriveni su glavni događaji posljednjih dana i vrhunac sukoba koji se odigrava između Krista i Sotone. Ovdje će biti moguće spomenuti samo ukratko eshatološke tekstove koji se posebno odnose na Kristov dolazak.

Tema prema kojoj se kreće cijela knjiga iznesena je na početku u riječima: "Evo dolazi u pratnji oblaka! I vidjet će ga svako oko, i oni koji su ga proboli." (Otk 1,7) U viđenju o sedam truba prikazana je pod simbolom sedme trube potpuna Kristova pobjeda. Odjeknuo je glas s neba govoreći: "Uspostavljeno je nad svijetom kraljevstvo Gospodara našega i Pomazanika njegova i kraljevat će u vijeke vjekova!" (Otk 11,15 –DF) Riječ "kraljevstvo" ovdje je uzeta u apstraktnom značenju da označi vlast ili vladavinu koju su ljudi vršili u svijetu, a ona sad prelazi u Kristove ruke da joj nikad ne bude kraja. Istu misao izražava jaki glas s neba: "Sad je nastupilo spasenje i snaga i kraljevska vlast našega Boga, i vlast njegova Pomazanika, jer je zbačen tužitelj naše braće, koji ih je optuživao dan i noć pred našim Bogom." (pogl. 12,10) "Dolazak" ovog kraljevstva je nastup Božje vlasti i vladavine koja će uvesti novo i slavno doba koje će doći.

Četrnaesto poglavlje prikazuje Krista kako dolazi kao žetelac sa srpom u ruci, koji izlazi da skupi žetvu. Kontekst vijesti trojice anđela u redcima 6-12 pokazuje da su one naviještene neposredno prije Kristovog dolaska i zemaljske žetve pa su stoga posljednje Božje upozorenje stanovnicima zemlje prije kraja ovog doba. Žetva opisana u redcima 15-20 bit će ostvarena u dvije faze. Redak 15 i 16 odnose se na žetvu pravednih koja je opisana kao žetva zrelog zrna, dok se redci 17-20 odnose na berbu zlih koji se skupljaju za uništenje, a opisani se simbolom zrelog grožđa. Određeni događaji koji prethode Kristovom dolasku izneseni su simbolično u šest od sedam čaša kojima se izljevja Božja srdžba (pogl. 16). Četrnaesti redak govori o duhovima "zloduh što čine znamenja, a pođoše sabrati kraljeve svega svijeta za rat za Dan veliki Boga Svevladara" (DF). Ovaj "Dan Boga" podsjeća na "dan Gospodnji" u starozavjetnoj eshatologiji, dan u koji će Bog upasti u povijest sudom i spasenjem (usp Am 5,18-20; Jr 46,10; Ez 7,19; 13,5; 30,2.3; Ob 15). Nakon spominjanja ove bitke (Harmagedon, Otk 16,16) u zagradi je dodana misao: "Pazite! Dolazim kao lopov." (r.15) Ovdje je slika neočekivanosti Kristovog dolaska ista ona kao u izlaganju na Maslin-

skoj gori (Mt 24,43), s ciljem da potakne na budnost za parusiju Sina Čovječjeg.

Nešto širu viziju drugog Kristovog dolaska nalazimo u Otkrivenju 19,11–20,6. Nebo je otvoreno i Krist silazi s nebeskim vojskama. Dolazi u sili i slavi kao Kralj kraljeva i Gospodar gospodara da porazi one koji su naumili uništiti Njegov narod, i da izbavi pravedne. Sotona je vezan tako da više ne može varati narode, a pravednici vladaju s Kristom tisuću godina kao svećenici Bogu i Kristu. Posljednja dva poglavlja u Otkrivenju govore o slavnom ispunjenju svih Božjih obećanja u dobu kojeće doći. Novo nebo i nova Zemlja zauzet će mjesto stare, grijehom proklete Zemlje. Ivanu je dano ovo obećanje: “Ove su riječi pouzdane i istinite; Gospodin, Bog koji nadahnjuje proroke, posla svoga anđela da pokaže njegovim slugama što se ima uskoro dogoditi. Pazite! Dolazim uskoro!” (pogl. 22,6.7) Fraza “dolazim uskoro” ponavlja se dvaput (rr. 12.20) i knjiga završava obećanjem: “Da, dolazim uskoro!” – Amen! Dođi, Gospodine Isuse.” (r. 20)

Uspoređivanje načina na koji je adventna nada prikazana u sinoptičkim Evanđeljima i Ivanovoj literaturi otkriva određene razlike, ali ih ne treba prenaglašavati, jer je razlika više u rječniku nego u konceptu. Kod jednih i drugih nalazimo realiziranu eshatologiju, pri čemu sinoptici naglašavaju sadašnju stvarnost Božjeg kraljevstva, a Ivan vječni život kao kvalitetu života koji ovdje uživamo; i kod jednih i drugih nalazimo buduću eshatologiju: kod sinoptika to je izlaganje na Maslinskoj gori i parusija Sina Čovječjeg, a kod Ivana prikaz novog neba i nove Zemlje te uporaba eshatoloških izraza kao što su *parousia*, “taj dan” i “u posljednji dan”. Premda se rječnik i način izlaganja razlikuju, središnja vijest o adventnoj nadi ostaje ista.

Prva crkva

Da bismo ustanovili kako je prva crkva gledala na eshatologiju, obratit ćemo se Djelima apostolskim te Petrovoj i Jakovljevoj poslanici. U Djelima je Luka opisao razvoj crkve od Isusova uzašašća do početka šezdesetih godina, dakle u razdoblju tijekom kojeg je došlo do konačnog rascjepa između sljedbenika “Putā” (Dj 9,2) i judaizma.

Proučavanje sadržaja prvih propovijedi apostolskog razdoblja nas neminovno dovodi do djela C. H. Dodda i njegove knjige *The Apostolic Preaching and Its Developments*.¹⁵ U svojoj studiji Dodd je analizirao prve propovijedi u Djelima, za koje vjeruje da sadrže vrstu materijala što ga je crkva u Jeruzalemu, koja je govorila aramejski, na čelu s Petrom, rabila u javnom propovijedanju nakon Isusova uskrsnuća i uzašašća. Glavna tema tih propovijedi bila je naviještanje Isusa kao Gospodina i Mesije. Ove prve apostolske objave, koje Dodd naziva kerygma (kērugma, “proglas”, “propovijedanje”), mogu se sažeti u šest točaka uzetih iz četiri Petrove propovijedi zapisane u Djelima pogl. 2–4:

1. Svanulo je doba ispunjenja.
2. Ovo se ispunjenje ostvarilo u Isusovoj službi, smrti i uskrsnuću, ukratko opisanima, s dokazima iz Pisma da se sve dogodilo “po nepromjenjivoj odluci i predznanju Božjem” (Dj 2,23).
3. Zahvaljujući uskrsnuću, Isus je dobio uzvišeno mjesto zdesna Bogu, kao mesijanska glava Novog Izraela.
4. Sveti Duh u crkvi znak je Kristove sadašnje moći i slave.
5. Mesijansko doba će s Kristovim povratkom uskoro završiti.

6. Poziv na pokajanje, kojim kerygma uvijek završava, zasnovan je na ponudi oprostjenja i Svetom Duhu te obećanju "spasenja", odnosno "budućeg života" onima koji uđu u zajednicu izabranika.¹⁶

Zanimljivo je zamijetiti da prva crkva ne samo što je vjerovala u Kristov povratak, već i učila o njemu. Također je zanimljivo da središnja tema Isusova propovijedanja – kraljevstvo Božje – nije jedna od centralnih tema prvotnog apostolskog propovijedanja. Međutim, ona nije potpuno odsutna, jer Luka kaže da je Filip "navješćivao Radosnu vijest o kraljevstvu Božjem" (Dj 8,12), a Pavao je u Listri govorio o sadašnjem vidu tog kraljevstva kad je rekao "da nam treba kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje" (pogl. 14,22; usp. 19,8; 28,23). Dodd ističe kako apostolska kerygma slijedi Markov sažetak o Isusovom propovijedanju: "Pošto je Ivan bio zatvoren, dođe Isus u Galileju. Tu je propovijedao Radosnu vijest Božju. Govorio je: 'Ispunilo se vrijeme, blizu je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte Radosnu vijest!'" (Mk 1,14.15)¹⁷ Upravo je u okviru ovog propovijedanja o Isusu prava crkva nastavila naviještati Krista nekršćanima oko sebe.

Djela apostolska počinju izvještajem o uzašašću neposredno prije kojeg su učenici Isusa upitali: "Gospodine, hoćeš li sada obnoviti kraljevstvo u Izraelu?" (Dj 1,6) Po pitanju se vidi da su učenici još uvijek očekivali osnivanje židovske nacionalne države kakve je postojala pod Davidom i Salomonom. U svom odgovoru Isus nije ispravio njihovo pogrešno mišljenje o tome što će se i kada dogoditi. Naprotiv, rekao je: "Ne spada na vas... da znate vrijeme i priliku koje je Otac odredio svojom vlasti." (r. 7) Nije bilo njihovo da u to vrijeme razumiju čitav Božji program za budućnost. Njihovo je bilo da budu Njegovi svjedoci "u Jeruzalemu, u svoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje" (r. 8). F. F. Bruce kaže: "Pitanje u šestom retku čini se da je bilo posljednji plamčak ranijih žarkih očekivanja uspostave neposredne političke teokracije u kojoj će oni biti glavni dužnosnici."¹⁸

Neposredno nakon uzašašća dva su čovjeka odjevena u bijelo dala Isusovim učenicima obećanje o Njegovom povratku na Zemlju: "Galilejci, zašto stojite i gledate u nebo? Ovaj isti Isus koji je uznesen na nebo između vas opet će se vratiti isto onako kako ste ga vidjeli da odlazi na nebo." (r. 11) Učenicima nije bilo dopušteno znati kad će se to dogoditi, ali im je bilo potvrđeno da će se zbiti i da će se Isus vratiti onako kako se i uznio – tijelom i vidljivo. U međuvremenu su trebali svjedočiti o onome što su vidjeli i doživjeli u vezi s Isusom i Njegovim povratkom na Zemlju.

Da su učenici i prva crkva svjedočili o povratku svog Gospodina vidljivo je iz mjesta koje je ovo vjerovanje zauzimalo u propovijedanju i učenju crkve. Na primjer, u svojoj propovijedi nakon ozdravljenja uzetog na hramskim vratima zvanim Krasna, Petar je govorio o vremenu kad će Bog poslati "predodređenog vam Mesiju, Isusa" (pogl. 3,20). Petrovo učenje o adventnoj nadi nalazimo i u njegovim dvjema kanonskim poslanicama crkvi. U svom prvom pismu, naslovljenom kršćanima u sjevernom dijelu Male Azije koji su već iskusili nešto progonošva, a koje su čekale nevolje u budućnosti, on kod svojih čitatelja utvrđuje nadu u drugi dolazak koji je nazvao "objavljenje */apokalypsisa/* Isusa Krista" (1 Pt 1,7.13) i vrijeme "kad se objavi njegova slava" (pogl. 4,13), doslovce "u objavljenju njegove slave" (DF). Isusa naziva "Natpastirom" i govori o Njegovom dolasku kao vremenu "kad se pojavi */phaneroōl/*" (pogl. 5,4). U svom drugom pismu podsjeća čitatelje na istine evanđelja i ponovo ih upozorava na razorna krivovjerja što ih unose neki lažni učitelji. Ovdje uzima triput riječ *parousia* u njenom novozavjetnom tehničkom smislu Kristovog drugog dolaska (pogl. 1,16; 3,4.12). Podsjeća ih da "nismo vam navijestili moć i dolazak */parousial/* na-

šega Gospodina Isusa Krista držeći se lukavo izmišljene bajke, nego jer smo bili očevici njegova (božanskog) veličanstva” (pogl.1,16). Ovdje ih podsjeća na božansku moć kojoj je bio svjedok na Gori preobraženja. Osim što je ona bila minijatura koja je ukazivala na Isusovu slavu prigodom Njegova dolaska, ona je i jamstvo da će se ovaj veliki događaj ostvariti. Činjenicu što su on i njegova dva pratioca bili očevici ovog događaja, Petar uzima kao dokaz da vjera u buduću parusiju nije neka lukavo smišljena bajka.

Događaje koji će se odigrati prigodom parusije Petar tumači u svjetlosti starozavjetnog “dana Gospodnjeg”: “Ali će doći dan Gospodnji kao lopov; u taj će dan nebesa iščeznuti s velikom lomljavom, počela će se u ognju rastopiti, a zemlja se sa svojim ostvarenjima neće više naći.” (pogl. 3,10) Petar se ovdje služi istom slikom neočekivanosti parusije za nepripremljene, kojom se i Isus poslužio u svom izlaganju na Maslinskoj gori (Mt 24,43; usp. Lk 12,30). Oni koji znaju za dolazak dana Gospodnjeg živjet će “u svetu življenju i pobožnosti” dok čekaju i pospješuju “dolazak / *parousia*/ Dana Božjega u koji će se nebesa, zapaljena, raspasti i počela, užarena, rastaliti” (2 Pt 3,11.12 – DF). U svojoj propovijedi na Pedeseticu Petar je uporabio izraz “dan Gospodnji”, kojeg su Židovi poznavali iz Starog zavjeta, da objasni što se događa u to vrijeme. Citirao je iz proroka Joela da pokaže kako će dan Gospodnji biti popraćen izlivanjem Svetog Duha na mlado i staro te će vidjeti “čudesa gore na nebesima, a znakove dolje na zemlji” (Dj 2,19). Ono što se događalo pred njihovim očima bilo je ovo eshatološko izlivanje Duha za koje se mislilo da je rezervirano za posljednje vrijeme, ali se pojavilo već u sadašnjosti. Moćna djela i čudesni znaci koje je “Bog učinio po njemu /Isusu/ među vama” (r. 22) bila su još jedan dokaz da su se obećani budući blagoslovi Božji već ostvarivali. “Dan Gospodnji” bio je ne samo budućnost već i sadašnjost. Napetost između “već” i “još ne”, između sadašnjeg ispunjenja i budućeg ostvarenja, usredotočuje ne samo na sadašnjost već i na budućnost. Kao što smo već vidjeli, ovo je bio slučaj i s Isusovim učenjem o Božjem kraljevstvu. Petar se ne služi istom terminologijom o kraljevstvu tako istaknutom u Isusovom učenju, a zapisanom u sinoptičkim Evanđeljima, ali je u njegovim spisima prisutna ista ideja. Njegova je eshatologija i realizirana i buduća. Jedino objašnjenje koje može dati za izlivanje Svetog Duha na pedeseticu jeste da je ono ispunjenje onoga što je Joel preorekao da će se dogoditi na dan Gospodnji. No još uvijek ostaje buduće ostvarenje, kad će biti osiguran “ulazak u vječno kraljevstvo našega Gospodina, Spasitelja Isusa Krista” (2 Pt 1,11). Do ispunjenja je već došlo, ali ostvarenje čeka “nova nebesa i novu zemlju, gdje prebiva pravednost” (pogl. 3,13).

Jakov je svoje pismo pisao gotovo iz istog praktičnog razloga. Njegovi su kršćanski Židovi stradali od ruku drugih Židova pa im je pisao da ih ohrabri u njihovim nevoljama. Pismo sadrži ulomak u kojem savjetuje strpljivo čekanje Gospodnjeg dolaska. “Prema tome, strpite se, braćo, do dolaska [*parousia*] Gospodnjega! Poljodjelac iščekuje skupocjen rod od zemlje, strpljivo čeka jući na nj, dok ne primi ranu i kasnu kišu. Strpite se i vi i učvrstite svoja srca, jer je blizu dolazak /*parousia*/ Gospodnji!” (Jak 5,7.8) U prvim redcima ovog poglavlja Jakov ukazuje na opasnost prijevornog dobitka i pogrešne uporabe bogatstva, i čeka vrijeme kad će pravedni biti opravdani prigodom Gospodnje parusije. Kao što zemljoradnik mora strpljivo čekati ranu i kasnu kišu da proizvede žetvu, tako i kršćanin mora strpljivo čekati vrijeme kad će Gospodin pri svom dolasku sve staviti na svoje mjesto.

Eshatologija prve crkve sadrži iste ideje koje smo već vidjeli u sinoptičkim Evanđeljima i Ivanovim spisima. Izraz “dan Gospodnji” preuzet je iz Starog zavjeta, ali je protumačen i kao ostva-

ren i budući. Premda je crkva pridavala veliku važnost budućem ostvarenju, prisutna je i ideja sadašnjeg ispunjenja. "Posljednje vrijeme" (Dj 2,17) je ovdje, ali konačno ostvarenje tog kraljevstva čeka parusiju. Postoji vodoravni i okomiti dualizam, vodoravni s obzirom na ovog zlo doba i buduće slavno doba, a okomito s obzirom na naš svijet dolje i onaj svijet gore. Isus je Gospodar crkve i danas, ali će se prigodom svoje parusije otkriti svijetu kakav je u stvarnosti, Gospodar svega stvorenog.

Pavlova pisma

Eshatologija Šaula, židovskog rabina koji će postati Pavao, kršćanski apostol neznabošcima, ima kao pozadinu židovsku mesijansku nadu kako je nalazimo u Starom zavjetu i u drugim židovskim spisima. Ova je nada imala pred sobom dan Gospodnji kada će se Bog umiješati u ljudske poslove i uspostaviti svoju vladavinu na Zemlji. Bit će to dan kad će Mesija uništiti neprijatelje Božje, osloboditi Izrael od njegovih tlačitelja i uspostaviti Božje kraljevstvo. Kasnija apokaliptička i rabinska literatura razvila je terminologiju o dva doba – ovome i onome koje će doći – da izrazi buduću nadu i cilj. U svim Pavlovim spisima nalazimo ovaj idiom dvaju doba, premda ga u njegovom potpunom obliku nalazimo samo u Efežanima 1,21: "Ne samo u ovome svijetu nego i u onome koji će doći." Međutim, Pavao često koristi izraze "ovoga svijeta" (1 Kor 1,20; 2,6.7; 3,18; usp. 2 Kor 4,4), "Eon ovoga svijeta" (Ef 2,2) i "sadašnjega pokvarenog svijeta" (Gal 1,4).

Kad se služi terminologijom dana Gospodnjeg iz Starog zavjeta (usp. Am 5,18-20; Jl 2,1.11) Pavao je tumači u svjetlosti Gospodina Isusa Krista i Njegovog povratka na Zemlju. Ne samo što ga naziva "Dan Gospodnji" (1 Sol 5,2; 2 Sol 2,2), već ga naziva i "dan našega Gospodina Isusa Krista" (1 Kor 1,8; 2 Kor 1,14) i "Dan Krista Isusa" (Fil 1,6). To je budući dan (2 Sol 2,2) kojeg će dolazak biti iznenađan i neočekivan "kao lopov u noći" (1 Sol 5,2). S njime će doći izbaavljenje "od sadašnjega pokvarenog svijeta" (Gal 1,4) i početak svijeta koji će doći (Ef 1,21). S njim će biti povezana parusija (1 Sol 2,19; 3,13; 5,23; 2 Sol 2,1.8). Pavao za doba koje će doći uzima izraz "kraljevstvo Božje", tako poznato iz sinoptičkih Evanđelja. Njega neće baštiniti nepravednici (1 Kor 6,9; 15,50; Gal 5,21; Ef 5,5) jer je ono pripremljeno za pravednike (1 Sol 2,12; 2 Tim 4,18). Nakon parusije Krist će predati, "pošto uništi svako poglavarstvo, svaku vlast i silu – kraljevstvo Bogu i ocu... Neprijatelj koji će posljednji biti uništen jest smrt" (1 Kor 15,24-26). Tada će se "i samo stvorenje osloboditi ropstva propadljivosti da sudjeluje u slobodi slave djece Božje" (Rim 8,21).

Kao dobar Židov Pavao dijeli apokaliptički dualizam "ovog doba" i "onoga koje će doći" s rabinskim piscima prvog stoljeća, ali njegovo značenje više ne razumije u svjetlosti starozavjetne perspektive, već u svjetlosti budućeg Kristova dolaska i Njegove vladavine. Budući značaj ove eshatološke nade u Pavlovim spisima nije nigdje jasnije iznesen nego u njegovoj korespondenciji sa Solunjanima. Možda je to uopće i bilo prvo pismo upućeno jednoj od njegovih crkava, u kojem odgovara na pitanje koje se ticalo sudbine onih koji su umrli prije parusije, da li je u Božjem planu za njih uopće postojala nada u budućnost. Pavao je opisao uskrsnuće do kojeg će doći prigodom parusije; pokazao je da smrt neće biti prepreka koja bi spriječila da zaspali u Kristu dobiju buduću nagradu: "Jer će sam Gospodin sa zapovjedničkim zovom i sa zvukom trube Božje sići s neba, i najprije će uskrsnuti umrli u Kristu. Zatim ćemo mi živjeti, mi preostali, biti skupa s njima odneseni u zrak na oblacima u susret Gospodinu. I tako ćemo zauvijek biti s Gospodinom." (1 Sol 4,16.17) Nepripremljeni će govoriti "mir i sigurnost" (pogl. 5,3), ali će dan Gospodnji doći "kao lopov

noću” (r. 2) s iznenadnim uništenjem. Iznenadnost ove nevolje koja će doći na zemlju može se usporediti samo s iznenadnim javljanjem porođajne boli koja spopada trudnu ženu – “i nipošto joj neće umaći” (r. 3). “Sinovi svjetla i sinovi dana” (r. 5) neće biti zatečeni jer razumiju “vremena i čase” (r. 1). Ne spavaju kao ostali, već su budni i trijezni (r. 6).

Neki su u solunskoj crkvi pogrešno razumjeli ono što je Pavao pisao. Mislili su da će dan Gospodnji pratiti niz događaja; vjerovali su da se ovi događaji već ostvaruju – da je nastupio dan Gospodnji (2 Sol 2,1.2). Pavao je morao objasniti da premda je blizu, dan Gospodnji još nije došao. Prvo treba doći do velike pobune tijekom koje će “Čovjek bezakonja” vršiti svoje podlo djelo protiv Boga. Zadržavala ga je određena sila, ali će doći vrijeme kad će se “otkriti Bezakonik. Njega će Gospodin Isus pogubiti dahom usta - uništiti pojavkom Dolaska /*parousial* svoga.” (r. 8 – DF)

U Pavlovim pismima nalazimo jasnu eshatologiju budućnosti. On je čekao na slavno ostvarenje do kojeg će doći na kraju vremena kad se Krist vrati. On ga je nazvao “blaženo ispunjenje nade, naime, pojavu sjaja velikoga Boga, našega Spasitelja, Isusa Krista” (Tit 2,13). No Pavao posljednje vrijeme nije smatrao samo budućim, već nečim što i sada postoji. U izvjesnom smislu su se budući eshatološki blagoslovi, koji su se trebali ostvariti u vremenu koje će doći, već počeli ostvarivati u okviru povijesti. Isusovim dolaskom počelo je mesijansko doba; a Njegovom smrću i uskrsnućem. te izlivanjem Svetog Duha, otpočelo je izbavljenje. Blagoslovi budućeg vremena su se ostvarivali dok se čekalo na konačno ostvarenje. S tim u vezi Ladd ističe da je Pavlova eshatologija neodvojiva od njegove cjelovite teološke misli. “Kristova smrt je eshatološki događaj. Zahvaljujući Kristovoj smrti opravdani čovjek već stoji s one strane budućeg vremena eshatološkog suda, oslobođen svake krivnje. Zahvaljujući Kristovoj smrti vjernik je već oslobođen ovog sadašnjeg pokvarenog svijeta (Gal 1,4). On je prenesen iz vlasti tame i sada poznaje život u Kristovu kraljevstvu (Kol 1,113). Na križu je Krist već porazio sile zla koje su unijele kaos u ovaj svijet (pogl. 2,14 i dalje).”¹⁹

Pavao vidi eshatološku stranu Isusova uskrsnuća. Uskrsnuće u posljednji dan je stvarna nada zato što je sam Isus uskrsnuo od mrtvih. Ono je bilo prvi čin drame kojoj je konačno uskrsnuće vrhunac. Svojom smrti i uskrsnućem Isus je pokazao da ima vlast nad smrću. “Jer ako što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti. Svaki u svom redu: prvenac Krist, potom, u vrijeme njegova dolaska, Kristovi pripadnici.” (1 Kor 15,22.23) Kršćanin pripada novom dobu iako živi u ovom sadašnjem. Svojim se krštenjem krstio u Kristovu smrt i ustao u uskrsnuli život u Njemu. “Dakle, s njim smo zajedno ukopani po krštenju u smrt da bismo, dao što je Krist uskrsnuo od mrtvih Očevom slavom, i mi živjeli novim životom. Jer ako smo dakle postali jedno s Kristom smrću sličnom njegovoj, bit ćemo i uskrsnućem sličnim njegovu.” (Rim 6,4.5) U duhovnom smislu kršćanin je već iskusio smrt i uskrsnuće i već živi životom onog doba koje će doći. Bog nas “s Kristom oživi... i uskrsi i s njim postavi na nebesima u Kristu Isusu, da u vjekovima koji nadolaze pokaže izvanredno bogatstvo svoje milosti dobrotom prema nama u Kristu Isusu” (Ef 2,5-7).

Za Pavla uvijek postoji napetost između ostvarenih i budućih elemenata eshatološke nade. I dalje se mora živjeti u sadašnjem svijetu, premda smo sudjelovali s Kristom u Njegovom uskrsnom životu. Bog nas je već izbavio “iz vlasti tame” i prenio “u kraljevstvo Sina, ljubavi svoje” (Kol 13 – DF), ali s druge strane “naša je domovina na nebesima, odakle i Spasitelja postojano očekujemo, Gospodina Isusa Krista, koji će... preobraziti naše bijedno tijelo i učiniti ga jednakim svome slavnom tijelu” (Fil 3,20.21). Mi smo već spašeni (Ef 2,5), ali čekamo buduće spasenje koje je sada “bliže nego kad smo prigrlili vjeru” (Rim 13,11). Uskrsnuli smo da bismo živjeli novim

životom (6,4), a ipak čeznemo za onim uskrsnućem kad "život proguta ono što je smrtno" (2 Kor 5,4). Kršćanin živi u dva doba. Do parusije mora živjeti u sadašnjem zlom svijetu, ali kao onaj koji je doista "u Kristu" živi životom doba koje će doći. Obećanje je ispunjeno, ali ne i ostvareno; ostvarenje čeka povratak Krista i uspostavu budućeg doba.

Zaključak

Adventna nada u Novom zavjetu tijesno je povezana s eshatologijom Starog zavjeta, protumačena u svjetlosti velikih događaja koji su se ostvarili u životu i službi Isusa iz Nazareta. Božje buduće očekivano kraljevstvo već je došlo – ali će u drugom smislu tek doći. U cijelom Novom zavjetu prisutne su izjave koje ukazuju na ovu napetost između "već" i "još ne". Ne možemo govoriti o adventnoj nadi u Novom zavjetu kao da se ona odnosi samo na buduće ostvarenje ove nade, jer su obje nerazdvojno povezane u nadi i vjerovanju prve crkve. Krist, koji je došao s velikom poniznošću, opet će doći, ali ovaj put s velikom moći. Prigodom svog prvog dolaska On je sobom donio očekivane sile doba koje će doći; prigodom Njegovog drugog dolaska nastupit će buduće doba s potpunim ostvarenjem sila koje su predviđene za to vrijeme kraja.

U svojoj knjizi *Christ and Time* Oscar Cullmann raspravlja o različitim podjelama vremena kako ih razumiju judaizam i kršćanstvo, i njihovom odnosu prema eshatologiji. Židovi su promatrali vrijeme kao dva doba – ovo i ono koje će doći – a razdjelnica je trebala biti Mesijin dolazak. Središnja točka (razdjelna točka između oba doba) još je uvijek bila budućnost. Kršćansko razumijevanje vremena također je zasnovano (prema Novom zavjetu) na dvjema dobima, ali s drukčijom središnjom točkom. U svjetlosti onoga što se dogodilo s Isusovim životom i službom, crkva je razumjela da odlučna točka u vremenu nije bila u budućnosti, nego je već dosegnuta. Događaj koji će sadašnjem vremenu učiniti kraj i uvesti slavno buduće doba još nije nastupio, ali je Kristov prvi dolazak obilježio novu razdjelnicu na crti proticanja vremena. Znalo se da je dan Gospodnji na kraju vremena još uvijek u budućnosti. Ali u svjetlosti Isusove službe u ovome svijetu dogodilo se nešto odlučujuće, što je samo moglo značiti da je u vremenu dosegnuta odlučujuća točka prije kraja vremena.

Cullmann ilustrira kako je Kristov prvi dolazak mogao biti odlučujuća točka u vremenu čak i prije kraja sadašnjeg doba ovim riječima: "*Odlučujuća bitka u ratu mogla se voditi već u relativno ranoj fazi rata, ali rat se još uvijek vodi. Premda svi možda nisu zapazili odlučujuću posljednicu ove bitke, ona već znači pobjedu. No rat još uvijek traje neodređeno vrijeme do dana pobjede. Upravo je to situacija koje je Novi zavjet svjestan zahvaljujući spoznaji o novoj podjeli vremena; otkrivenje sa sastoji upravo od činjenice naviještanja da je dogadj na križu, zajedno s uskrsnućem koje je slijedilo, bio ta dovršena odlučujuća bitka.*"²⁰

Zbog odlučujuće bitke u prošlosti, kraj rata protiv Sotone je osiguran; Kristova pobjeda nad silama zla jednog će dana biti dovršena. Cullmann kaže: "Središte vremena nije u nekom predmetu nade, nego u već ostvarenoj povijesnoj činjenici. To znači da nadu za budućnost može krijepiti vjera u prošlosti, vjera u već izvojevanu odlučujuću bitku. Ono što se već dogodilo predstavlja čvrsto jamstvo za ono što će doći. *Nada u konačnu pobjedu je i te kako vidljiva zahvaljujući nepokolebljivom čvrstom osvjedočenju da je bitka koja odlučuje o pobjedi već izvojevana.*"²¹

Ovo je taj radikalno novi element u eshatologiji Novog zavjeta. Ono što su Židovi očekivali bilo je potpuno stvar budućnosti; ono čemu se crkva nada je još uvijek stvar budućnosti, ali ute-

meljene na jednom prošlom povijesnom događaju. Kad je Isus došao prvi put kucnuo je odlučujuću trenutak u protjecanju vremena. On je danas Gospodar crkve, ali će jednog dana biti priznat za ono što jeste – “Kralj kraljeva i Gospodar gospodara” (Otk 19,16). Ovome se crkva još uvijek nada u radosnom iščekivanju.

Endnote

- 1 Pisac duguje djelu Geoga Eldona Ladda o novozavjetnoj eshatologiji. Posebno je od velike pomoći bilo *The Presence of the Future* (Grand Rapids, 1974), što je prerađeno izdanje *Jesus and the Kingdom* (New York, 1964) i *A Theology of the New Testament* (Grand Rapids, 1974). Druga Laddova djela o istom predmetu su *Crucial Questions About the Kingdom of God* (Grand Rapids, 1952), *The Blessed Hope* (Grand Rapids, 1956), *The Gospel of the Kingdom* (Grand Rapids, 1959) i *The Pattern of the New Testament Truth* (Grand Rapids, 1968).
- 2 Archibald M. Hunter, *Interpreting the New Testament, 1900–1950* (Philadelphia, 1952), str. 136.
- 3 Predstavnik ovog gledišta je Adolf von Harnack, *What Is Christianity?* (New York, 1956; izvorno izdanje 1901).
- 4 Johannes Wiss, *Jesus' Proclamation of the Kingdom* (Philadelphia, 1971); engleski prijevod prvog njemačkog izdanja 1892.
- 5 Albert Schweitzer, *The Quest of the Historical Jesus* (New York, 1961; engleski prijevod prvog njemačkog izdanja 1906), str. 401.
- 6 C. H. Dodd, *The Parables of the Kingdom* (New York, 1961, popravljeno izdanje), str. 82.83.
- 7 Reginald H. Fuller, *The Mission and Achievement of Jesus* (London, 1954), str. 25.
- 8 Ladd, *Presence of the Future*, str. 41.
- 9 G. S. Hendry, “Mystery” u *A Theological Word Book of the Bible*, urednik Alan Richardson (New York, 1951), str. 156.157.
- 10 Francis D. Nichol, urednik, *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* (Washington, D. C., 1953–1957), sv. 5, str. 215.
- 11 Leon Morris, *The Gospel According to John* (Grand Rapids, 1971), str. 227.
- 12 Isto.
- 13 Broke Foos Westcott, *Commentary on the Epistle of St. John* (Grand Rapids, 1966; prvo izdanje 1883), str. 215.
- 14 C. F. D. Moule, “The Individualism of the Fourth Gospel”, *New Testament*, sv. 5, str. 174.
- 15 C. H. Dodd, *The Apostolic Preaching and Its Development* (New York, 1964).
- 16 Isto, str. 21-23.
- 17 Isto, str. 24.
- 18 F. F. Bruce, *Commentary on the Book of Acts* (Grand Rapids, 1954), str. 38.
- 19 Ladd, *A Theology of the New Testament*, str. 551.
- 20 Oscar Cullmann, *Christ and Time* (London, 1962, popravljeno izdanje; prvo njemačko izdanje 1946), str. 84.
- 21 Isto, str. 86.87.

SUMMARY

The Advent Hope in the New testament

According to Oscar Cullmann "The hope of the final victory is so much the more vivid because of the unshakably firm conviction that the battle that decides the victory has already taken place."

This is the radically new element in the eschatology of the New Testament. That for which the Jews looked was entirely in the future; that for which the church hopes is still future, but it is based on a past historical event. When Jesus came the first time the decisive point in the time line of redemptive history was reached. He is the Lord of the church now, but one day He will be acknowledged for what He will be—"King of kings and Lord of lords" (Rev. 19:16). For this the church still waits in joyful anticipation.

Key words: *Advent-Hope; Apocalyptic-Literature; Messiah; The-Son-of-Man; Jewish-Literature; Christian-Literature*

Izvornik: Harold E. Fagal. „The Advent Hope in the New Testament.“ U *Advent Hope in Scripture and History*, Edited by V. Norskov Olsen, Washinhton, D.C.: Review and Herald Publishing Association, 1987. (pp. 46-64)

Prijevod: *Hinko Pleško*